

7. Vrije wil met verantwoordelijkheid

De zegenrijke gevolgen van de vrijwillige keuze God te gehoorzamen

God dwingt niemand tot iets. Dat zou in strijd zijn met de vrije wil en de mogelijkheid van kiezen. Nu zou u kunnen zeggen: 'maar er staat toch in de Wet: u zult...' ? Dat wijst toch op een verplichting? Dat klopt, maar niet in de absolute zin die wij daarmee bedoelen. Want na het bekendmaken van de 'geboden', benadrukte Mozes dat zij vooral moesten doen wat God hen zei: "kies dan het leven". De 'Wet van Mozes' was de grondwet voor het volk Israël voor hun leven in de nabijheid van God. Vooral als zij in het beloofde land zouden zijn, was die Wet nodig voor een leven dat paste bij het leven in de nabijheid van God in Zijn heilige land. In die Wet staan de voorwaarden (daarom "u zult") voor het leven in dat land. Dat is duidelijk uit het woord 'opdat' in verband met de geboden en verboden:

"Nu dan, Israël, luister naar de verordeningen en de bepalingen die ik u leer te doen; opdat u leeft en u het land dat de HEERE, de God van uw vaders, u geeft, binnengaat en in bezit neemt." (Deut 4:1)

"Heel de weg die de HEERE, uw God, u geboden heeft, moet u gaan, opdat u leeft, en het u goed gaat, en u (uw) dagen verlengt in het land dat u in bezit zult nemen." (5:33)

Het doen van Gods wil zou dus zegenrijke gevolgen hebben: de Israëlieten zouden lang leven, en in het beloofde land mogen blijven wonen. Het verlangen dat zij dit zouden mogen beleven, zou hen moeten motiveren God dankbaar, bereidwillig en ijverig te dienen. Het niet doen van Gods wil zou heilloze gevolgen hebben: de Israëlieten zouden moeten lijden, en uiteindelijk het beloofde land verlaten. En wie zou dat willen? En toch heeft het merendeel van de Israëlieten ervoor gekozen niet de wil van God te doen! Hoe is dat mogelijk? Is God dan niet duidelijk genoeg geweest?

Als Paulus deze vraag over het ongeloof en de ongehoorzaamheid van Israël bespreekt in zijn Romeinenbrief, doet hij dit in vraag- en antwoordvorm: "Hebben zij het dan echt niet gehoord?", "Heeft Israël het dan niet begrepen?" (Rom 10:18,19). Het antwoord haalt hij uit het boek Jesaja: 'Zeker wel, maar' "Heel de dag heb Ik Mijn handen uitgebreid naar een ongehoorzaam en tegensprekend volk" (vs. 21; Jes 65:2). Hoe heeft God dat dan gedaan? Door de profeet Jeremia (7:13-34) zegt Hij tot het Koninkrijk Juda (nadat het Tienstammenrijk Israël al is weggevoerd uit het land):

"Welnu, omdat u al deze daden doet, spreekt de HEERE, en Ik vroeg en laat tot u sprak, maar u niet geluisterd hebt, en Ik u geroepen heb, maar u niet geantwoord hebt, zal Ik met dit huis waarover Mijn Naam is uitgeroepen, waarop u vertrouwt, en met deze plaats, die Ik u en uw vaders gegeven heb, doen zoals Ik met Silo heb gedaan. Ik zal u van voor Mijn aangezicht wegwerpen, zoals Ik al uw broeders weggevoerd heb, heel het nageslacht van Efraïm ... Verwekken zij Mij tot toorn? spreekt de HEERE. (Doen zij het) zichzelf niet aan ...? Daarom, zo zegt de Heere HEERE: Zie, Mijn toorn en grimmigheid zullen uitgegoten worden over deze plaats, over de mensen en over de dieren, over de bomen op het veld en over de vruchten van het land. Die zullen branden en niet geblust worden ... deze zaak heb Ik hun geboden: Luister naar Mijn stem. Dan zal Ik u tot een God zijn, en ú zult Mij tot een volk zijn. Bewandel heel de weg die Ik u gebieden zal en het zal u goed gaan [de weerklank van Deuteronomium 5:33]. Maar zij hebben niet geluisterd en hun oor niet geneigd, maar ze gingen in hun (eigen) opvattingen voort overeenkomstig hun verharde, boosaardige hart ... Vanaf de dag dat uw vaders uit het land Egypte vertrokken zijn tot op deze dag, zond Ik (elke) dag, vroeg en laat al Mijn dienaren, de profeten, tot u. (Uw vaders) hebben echter niet naar Mij geluisterd en hebben hun oor niet geneigd [de weerklank van Jesaja 65:2]. Zij waren halsstarrig en maakten het erger dan hun vaders. U moet al deze woorden tot hen spreken, maar zij zullen niet naar u luisteren. U zult (wel) tegen hen roepen, maar zij zullen u niet antwoorden. Zeg daarom tegen hen: Dit is het volk dat naar de stem van de HEERE, zijn God, niet luistert en de vermaning niet aanvaardt. De waarheid is vergaan, zij is uit hun mond uitgeroed. Daarom, zie, er komen dagen, spreekt de HEERE, dat ..."

De ontevredenheid van de mens met de gevolgen van zijn eigen handelen

Van Zijn kant heeft God dus alles gedaan, om hen ervan te overtuigen dat het het beste voor hen was in Zijn wegen te wandelen. Zelfs in de tijd van Jeremia, toen de ramp onafwendbaar leek, bood God hen in Zijn liefde en trouw aan Zijn verbond nog een uitweg, de keus om aan de ramp te ontkomen door Hem te geloven en te gehoorzamen: "Als u echter uw wegen en uw daden werkelijk betert ... dan zal Ik u in deze plaats, in het land dat Ik uw vaders gegeven heb, laten wonen, eeuw uit en eeuw in" (vzn 5-7). Zij kozen er echter voor hun leven niet te beteren, en daarmee (omdat zij niet geloofden dat het echt zou gebeuren) voor hun wegvoering uit het hen beloofde land. Ze voldeden niet aan de door God gestelde voorwaarden, en waren daarom zelf verantwoordelijk voor de gevolgen van hun ongeloof en ongehoorzaamheid. Maar de mens in algemeenheid vindt het uiteraard niet prettig als hij bestraft wordt. Daarbij vraagt hij meestal niet zichzelf af of hijzelf de oorzaak daarvan is. Bijna altijd ligt het aan een ander.

In het boek Jeremia zien we Gods liefde voor Zijn volk. Steeds opnieuw probeert Hij hen ervan te overtuigen dat het beter is andere keuzes in het leven te maken. In het boek Maleachi zien we echter de ontevredenheid van wie te lijden hadden door het onheil dat hen door eigen toedoen trof: "Ik heb u liefgehad, zegt de HEERE, maar u zegt: Waarin hebt U ons liefgehad?" (2:1). Anders gezegd: 'U heb ons helemaal niet lief, gezien de ellende waarin we ons bevinden. Als U ons echt liefhebt, laat dat dan merken en doe er iets aan'. Dat is wat we tegenwoordig ook vaak horen. Maar wat is de oorzaak? Is Gods handelen de oorzaak van onze ellende, of het gevolg van óns handelen?

Als we helemaal teruggaan naar het begin, zien we daar al hetzelfde gebeuren. Eva laat zich verleiden door de woorden van de slang, en Adam door Eva. Als God hun angst voor Zijn straf ziet, vraagt Hij hen of zij van de boom hebben gegeten waarvan zij niet mochten eten. Uit wat dan volgt zien we hoe de verantwoordelijkheden liggen, en hoe de mens daarmee omgaat.

Adam begint meteen God de schuld te geven: "De vrouw die U gaf om bij mij te zijn, die heeft mij van die boom gegeven en ik heb (ervan) gegeten" (Gen 3:12). Eva geeft de slang de schuld: "De slang heeft mij bedrogen en ik heb (ervan) gegeten" (vs. 13). En aan wie geeft de slang de schuld? De duivel? Neen. Zij heeft zelf door haar redenering Eva bedrogen en verleid (zie ook 2 Korintiërs 11:3). Daarom wordt de slang verantwoordelijk gehouden voor haar bedrog en verleiding, en niet een kwade macht die daarachter zou zitten. Maar de hoofdverantwoordelijke is Adam. Hij is het hoofd van de vrouw, had beter op haar moeten letten, en niet naar haar mogen luisteren en zich niet door haar mogen laten verleiden. De vrouw wist beter, zoals uit haar antwoord aan de slang blijkt, en had zich niet mogen laten verleiden, maar had Adam moeten roepen om de slang te doden of uit de hof te verwijderen – hij was immers heerser over de dieren, dus ook over de slang. *

De mens is verantwoordelijk voor wat hij tegen beter weten in doet. Dat is al zo in ons dagelijks leven bij overtreding van de wetten van dit land – we worden geacht de wet te kennen, en dus ook de gevolgen als we ons daar niet aan houden. Zo is het niet vreemd als dit ook het geval is bij God: wie Zijn woord kent is verantwoordelijk voor wat hij daarmee doet, en wordt geacht te weten wat de gevolgen daarvan zijn – ten goede of ten kwade, in zegen of lijden, in leven of dood.

En om nog even terug te keren tot de vraag van Israël "waarin hebt U ons liefgehad?", dan zien we het antwoord in Jezus Christus als Gods hoogste liefdesdaad om mensen te bevrijden van de zonde en de gevolgen daarvan: "God ... bevestigt [letterlijk: beveelt aan] Zijn liefde voor ons (daarin) dat Christus voor ons gestorven is toen wij nog zondaars waren" (Rom 5:8). Zelf heeft Jezus over Gods liefde in Hem gezegd: "Niemand heeft een grotere liefde dan deze, (namelijk) dat iemand zijn leven geeft voor zijn vrienden" (Joh 15:13). Maar Hij aarzelde ook niet om (bedroefd) de verantwoordelijkheid voor de gevolgen neer te leggen bij hen die Gods grote liefde voor mensen in Hem niet aannamen, op een wijze die vergelijkbaar is met de uitspraken van de profeet Jeremia:

“Jeruzalem, Jeruzalem, u die de profeten doodt en stenigt die naar u toe gezonden zijn, hoe vaak heb Ik uw kinderen bijeen willen brengen, op de wijze waarop een hen haar kuikens (bijeengbrengt) onder (haar) vleugels, maar u hebt niet gewild! Zie, uw huis wordt als een woestenij voor u achtergelaten.” (Luk 13:34,35)

Zij kregen jaren de gelegenheid ervoor te kiezen Hem te geloven en te erkennen als de door God gezonden Verlosser – zowel toen Hij hen zelf predikte en leerde, als toen de apostelen in zijn Naam dit werk voortzetten – maar verwierpen Hem, om door te kunnen gaan met het leven dat zij leidden. Het gevolg was een onvoorstelbaar lijden, dat tot in onze tijd voortduurt, en pas ten einde komt als zij Jezus erkennen als de Messias bij zijn komst in heerlijkheid.

*

Er is bij menigeen onduidelijkheid over de verantwoordelijkheid van Adam en Eva in deze zaak. Het feit dat ons maar heel weinig wordt verteld, maakt het inderdaad niet eenvoudig alles geheel helder te krijgen (we hoeven ook niet alles te weten, als de kern van de boodschap maar duidelijk is). Het Nieuwe Testament komt ons echter enigszins te hulp. In Genesis 3 wordt verteld dat de slang een gesprek aangaat met Eva, en zij zich uiteindelijk laat verleiden te eten van de vrucht. Dit wordt door Paulus bevestigd in zijn tweede brief aan de Korintiërs en eerste aan Timotheüs:

“Maar ik vrees dat, zoals de slang met zijn sluwheid Eva verleid heeft, zo misschien (ook) uw gedachten bedorven worden, weg van de eenvoud die in Christus is.” (2 Kor 11:3)

“En niet Adam is misleid, maar de vrouw is, toen zij misleid werd, tot overtreding gekomen.” (1 Tim 2:14)

Dit wettigt de conclusie dat er geen gesprek tussen Adam en de slang was, en het lijkt me dan ook sterk dat hij bij het gesprek van de slang met Eva was. Het probleem dat er ontstaat als dat wel zo was, is dat Paulus tot twee maal toe ongelijk heeft, en de strekking van wat hij met zijn vergelijking wil beweren op los zand komt te staan. Bovendien zitten we dan met wat er in Genesis 3 dienovereenkomstig over wordt gezegd, namelijk dat Adams verwijt is dat de vrouw hem van de vrucht gaf, en de vrouw zegt dat de slang haar verleid heeft.

Mijn conclusie is daarom dat Adam niet bij het gesprek was, maar zich bij Eva voegde (al of niet nadat zij hem riep) toen zij van de vrucht at of had gegeten. Eva ging dus niet op een holletje en met een kreetje naar Adam, maar bleef waar zij was (bij de boom). Toen Adam daar kwam en zij nog met de vrucht (waar zij een hap uit had genomen) in haar hand stond, gaf zij hem (al dan niet op zijn verzoek) de vrucht om daar ook van te eten.

Nogmaals: Adam moet geweten hebben wat hij at, want er staat nergens dat Adam zich bedrogen voelde, alsof hij er pas later achter kwam wat hij gegeten had.